

Natuur en Milieufederatie Limburg

Kapellerpoort 1

6041 HZ Roermond

info@nmflimburg.nl

www.nmflimburg.nl/bxg

+31 6 820 97 543

KvK 41076356

Aan:

Gedeputeerde Staten van Limburg

Cluster Ruimte

Postbus 5700

6202 MA Maastricht

Datum: 7 juli 2025

Onderwerp: Zienswijze Ontwerp Provinciale Omgevingsvisie Limburg

Geachte leden van de Gedeputeerde Staten,

In deze brief willen wij – namens de Natuur en Milieufederatie Limburg, Het Limburgs Landschap, Natuurmonumenten – onze zienswijze delen op het ontwerp Provinciale Omgevingsvisie Limburg (POVI) en bijbehorende Passende beoordeling.

1. Op hoofdlijnen

In de actualisatie van de POVI worden diverse gebiedszoneringen onderscheiden, elk met eigen beleidsdoelen, ontwikkelprincipes en sturingsfilosofie. Denk hierbij aan verwevingsgebieden, groenblauwe landbouwgebieden en overgangszones rond kwetsbare natuur. In welke mate de beschreven zonering daadwerkelijk ruimtelijk sturing geeft aan de diverse opgaven voor het landelijk gebied hangt volledig af van de doorwerking door middel van stimulerend en regulerend instrumentarium via onder andere de Omgevingsverordening.

1.1 Focus van middelen is noodzakelijk, net als duidelijke opdrachten voor gebiedsprocessen

Gezien de beperkte middelen en de urgentie van de opgaven, is het positief dat beschikbare middelen (bijvoorbeeld ANB, SPUK Natuur, GLB) meer gericht worden ingezet op de plekken waar zij het hardst nodig zijn. Hiervoor is een duidelijke zonering nodig waarin de opgaven en doelen helder beschreven zijn. Het is vervolgens nodig om als Provincie de ruimtelijke en beleidsmatige kaders te vertalen naar concrete opdrachten en instrumentarium voor de gebiedstafels. Alleen dan hebben gebiedsprocessen kans van slagen.

1.1 Plan MER

In lijn met het advies van de Commissie voor de MER (Commissie MER, 2024), wordt ook in het Plan MER geconstateerd dat niet alle huidige doelen goed toets- en/of meetbaar zijn. Met name op de thema's Water, Natuur, Bodem en ondergrond en Landbouw. In de bijlage doen wij een voorstel voor meer SMART doelen (bijlage 1).

Naast de meetbaarheid van de doelen zijn de doelstellingen deels strijdig met elkaar en is er ook geen kader om afwegingen te maken. Acht keuzes worden zelfs problematisch beoordeeld omdat aantasting van Natura 2000 niet kan worden uitgesloten en er geen of onvoldoende

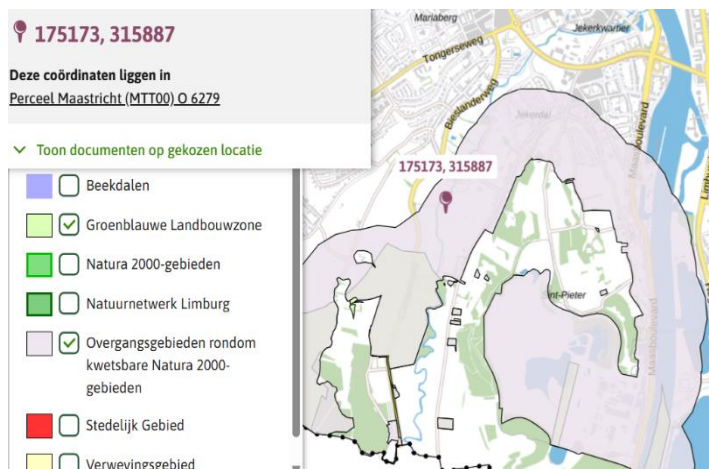
mitigerende maatregelen mogelijk zijn. De Provincie geeft op diverse thema's wél aan gebruik te (gaan) maken van een afwegingskader, bijvoorbeeld om te toetsen aan de regionale meerwaarde van bedrijventerreinen, aan een klimaatadaptieve gebouwde omgeving, wanneer doorboring van de Venloschol is toegestaan en ter bescherming van hoogwaardige landbouwgrond, Maak alsnog een integraal afwegingskader dat ondersteunt in keuzes tussen conflicterende doelen en meer transparante sturing mogelijk maakt.

Ook achten wij het nodig om duidelijke toetsingskaders op te nemen bij de verschillende motiveringsplichten die opgenomen worden in de verordening (bijvoorbeeld het Groenblauwe Landbouwgebied), waarmee voor alle partijen duidelijk wordt waaraan minimaal voldaan dient te worden. De gebiedspaspoorten zijn daartoe een beginpunt, maar onvoldoende voor volwaardige toetsing.

1.2 DSO nog onvoldoende duidelijk

In de praktijk blijkt dat de zoneringen in bepaalde gebieden ruimtelijk (deels) overlappen. Wij vragen ons af hoe de Provincie hiermee omgaat. Welke regels of ontwikkelprincipes zijn leidend wanneer meerdere zoneringen van toepassing zijn op één locatie? Wordt er gewerkt met een rangorde van beleidsregimes, en zo ja, op basis van welke systematiek of afwegingskaders? Een duidelijke toelichting hierop achten wij noodzakelijk om rechtszekerheid en uitvoerbaarheid te waarborgen voor gebiedspartijen.

Voorbeeld 1: Groenblauwe landbouwzone

In de ontwerp POVI staat dat overgangsgebieden Natura 2000 onderdeel zijn van de GBLZ;

In onderstaand voorbeeld zien we duidelijk dat de pin onderdeel is van een overgangsgebied rondom N2000, maar geen onderdeel is van de GBLZ. Sterker nog, de overgangszone is hier onderdeel van het verwevingsgebied en bovendien overlapt het verwevingsgebied op andere plekken op deze kaart de GBLZ.

1.3 Inzet van instrumentarium in de tijd

Het is begrijpelijk dat in eerste instantie wordt ingezet op vrijwillige en stimulerende instrumenten. Tegelijkertijd is het cruciaal dat er vanaf het begin duidelijkheid bestaat over de mogelijkheid en timing van het inzetten van meer dwingende instrumenten. Wanneer de voortgang richting gebiedsdoelen achterblijft, moet er ruimte zijn om effectief bij te kunnen sturen. Transparantie hierover vooraf richting gebiedspartners vergroot de voorzienbaarheid van het beleid, en daarmee het draagvlak en het handelingsperspectief. Juist in een context van beperkte financiële middelen is het essentieel om tijdig helderheid te bieden over het gehele beleidsinstrumentarium.

1.4 Nieuwe ontwikkelingen (of uitbreidingen) vs. bestaand gebruik

Meermaals wordt gesteld te “streven naar een geleidelijke afbouw” of “streven hier naar een groenblauwe landbouw, die zoveel mogelijk extensief, natuurinclusief en ‘watervriendelijk’ is”. Dit doet de Provincie ruimtelijk met name door ongewenste nieuwe ontwikkelingen te ontmoedigen. Ontmoediging van ongewenste nieuwe ontwikkelingen is een noodzakelijke stap, maar onvoldoende om het tij te keren. Juist bestaande activiteiten, die niet passen in het gebied, hebben een groot negatieve impact op de omgeving. Juist deze worden niet of nauwelijks ruimtelijk gestuurd. Hier wordt door de Provincie ingezet op vrijwilligheid en stimuleren, waarmee onzeker is of de transitie van een gebied daadwerkelijk tijdig gerealiseerd wordt. Zeker wanneer bijvoorbeeld uitkoop niet gepaard gaat met duidelijke ruimtelijke kaders welke activiteiten op die locatie wel/niet mogelijk zijn naar de toekomst toe.

1.5 Consistentie LOS en POVI

De POVI bevat de hoofdlijnen en keuzes van het provinciale omgevingsbeleid. Deze kunnen worden uitgewerkt in programma's en in de provinciale omgevingsverordening. Het LOS is een thematisch en gebiedsgericht programma ter uitwerking van de provinciale omgevingsvisie. Met het LOS wordt voorgesorteerd op mogelijke aanpassingen die eind 2025 in een nieuwe POVI worden vastgelegd. Het is daarom van belang dat het LOS en de POVI goed op elkaar aansluiten.

- Het LOS sorteert voor op de ‘Groenblauwe landbouwzone’ uit de POVI. Volgens het LOS zal in deze zone “de balans moeten worden gezocht tussen beschermde waarden, duurzame vormen van landbouw en andere gebruiksfuncties”. De tekst in de POVI is duidelijker en wat ons betreft leidend. Daar staat nadrukkelijk dat activiteiten in deze zone “gericht zijn op en ondersteunend zijn aan de natuur en wateropgaven”.

De LOS-maatregelen (bv. beëindiging, hydrologisch herstel) hebben planologische ondersteuning nodig; Zonder aanpassing van bestaand gebruik in de ruimtelijke kaders, is de benodigde stikstofreductie en natuurherstel uit het LOS juridisch waarschijnlijk onvoldoende geborgd:

- Verbind de zonering van de groenblauwe landbouwzone aan stikstofreductie en waterdoelen, ook voor bestaande functies en neem in de POVI expliciet op dat bestaand gebruik in gevoelige zones (bv. binnen 250 meter van Natura 2000) onder voorwaarden afgebouwd wordt. Leg bijvoorbeeld een koppeling tussen het voortzetten van bestaand gebruik en het behalen van natuurhersteldoelen uit het LOS (bv. bestaand gebruik alleen toegestaan mits aantoonbare daling stikstofemissie plaatsvindt).
- Formuleer instructieregels voor de omgevingsverordening die expliciet sturing geeft aan biologische en natuurinclusieve landbouw¹ in focusgebieden van het LOS.

1.6 Regie op de ruimte

Hoewel de Omgevingswet uitgaat van het subsidiariteitsbeginsel en gemeenten primair verantwoordelijk zijn voor de fysieke leefomgeving, zijn er duidelijke en legitieme redenen voor de Provincie om haar bevoegdheden in te zetten bij bovenregionale opgaven. Dit geldt met name voor thema's zoals stiltegebieden en het gebruik van bestrijdingsmiddelen (zie ook: Gezonde en veilige leefomgeving). Juist op deze dossiers wordt expliciet om provinciale sturing gevraagd door gebiedspartners, om eenduidigheid, samenhang en effectiviteit te waarborgen.

¹¹En daarmee beperkingen opleggen aan ongewenst bestaand agrarisch gebruik.

1.7 Participatie na zienswijzeperiode

We hebben eerder onze zorgen geuit over de korte tijdslijnen en potentieel onzorgvuldig participatieproces. De Provincie heeft aangegeven dat er, mede door de korte tijdslijnen, ook na de zienswijzeperiode nog belangrijke veranderingen kunnen komen – bijvoorbeeld op het gebied van verwevingsgebieden in overleg met gemeenten. Als er na de zienswijze nog grote aanpassingen komen, is het belangrijk dat er dan ook opnieuw ruimte is voor participatie. We zouden het zonde vinden als betrokken partijen, zoals inwoners en maatschappelijke organisaties, buitenspel komen te staan.

Daarom vragen we de provincie: hoe wordt ervoor gezorgd dat participatie ook ná de zienswijzeperiode serieus genomen wordt? En hoe blijven belanghebbenden betrokken bij de vervolgstappen waarin de koers van het beleid nog kan verschuiven?

H4 Ruimtelijke kwaliteit

4.1 Afwegingskader voor omgevingswaarden

Om ervoor te zorgen dat bestuurlijke keuzes werkelijk tot verbeteringen leiden, zonder afwenteling van negatieve effecten, is een transparante en integrale afweging in de POVI cruciaal. Daarom is het verstandig om een aantal stappen in te bouwen in het proces die leiden tot het transparant maken van afwegingen en mogelijke keuzes en die aan alle elementen van de fysieke leefomgeving een gelijkwaardige plaats geven. Vervolgens kan de politiek afgewogen keuzes maken. Ontwikkel een afwegingskader voor omgevingskwaliteit op basis waarvan initiatieven worden getoetst. Dit afwegingskader is gebaseerd op principes uit de POVI en zou naar onze mening in de uitwerkingsprogramma's moeten worden uitgewerkt en worden vastgelegd in de Omgevingsverordening Limburg. Leidende principes zouden daarbij wat ons betreft in elk geval moeten zijn:

- Water en bodem sturend
- Combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies;
- Kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal; en
- Afwenteling wordt voorkomen.

4.2 Landschapselementen

Landschapselementen zoals heggen, houtwallen, graften, holle wegen en waterstructuren zijn van grote waarde voor het Limburgse landschap. Het is positief dat de provincie inzet op het stimuleren van aanleg en herstel, het bieden van beheervergoedingen en het opzetten van een monitoringsprogramma. Die inzet is noodzakelijk voor grondeigenaren. Zonder juridische of planologische borging kunnen landschapselementen ondanks publieke investeringen alsnog verdwijnen door verandering van gebruik, andere belangen of gebrek aan opvolging in beheer. Bestaande landschapselementen dienen dan ook planologisch beschermd te worden.

Ook nieuwe landschapselementen verdienen planologische bescherming, maar de grondeigenaren moeten dan wel gecompenseerd worden voor waardeverlies² en zicht hebben op een structurele beheerbekostiging. Daarom is het belangrijk een duidelijke koppeling te maken tussen subsidie en bescherming. Partijen die een subsidie ontvangen voor aanleg of

² Waarbij meer dan nu óók rekening gehouden wordt met de waarde van landschapselementen voor grondeigenaren en grondgebruikers (o.a. erosiebescherming, natuurlijke plaagbestrijding, bestuiving).

herstel van landschapselementen, zouden de verplichting moeten krijgen om deze elementen planologisch te beschermen – hetzij vooraf, hetzij binnen een redelijke termijn (bijvoorbeeld tien jaar). Dit kan bijvoorbeeld door opname in het omgevingsplan van de gemeente. De provincie kan deze voorwaarde vastleggen in subsidiekaders en tegelijk via de Omgevingsverordening een instructieregel opnemen die gemeenten verplicht om beschermde of gesubsidieerde landschapselementen juridisch te borgen.

Wanneer een subsidieregeling geen afwaardering (en structurele beheerbekostiging) biedt kunnen elementen ook aangelegd worden zonder dat dit leidt tot een directe planologische bescherming.

Wat we nodig hebben is:

Een duidelijke koppeling tussen subsidie en planologische borging: subsidie voor aanleg en langdurig beheer alleen als er sprake is van (toekomstige) bescherming in het omgevingsplan van gemeenten. In de POVI zou dit als volgt kunnen worden geformuleerd: “We onderzoeken de mogelijkheid om subsidievoorwaarden te koppelen aan planologische bescherming van landschapselementen, en om via instructieregels te borgen dat waardevolle of gesubsidieerde elementen door gemeenten planologisch worden vastgelegd.”

Een aanpassing van de Provinciale Omgevingsverordening Limburg waarin:

- a) wordt vastgelegd dat waardevolle landschapselementen niet zonder motivering verwijderd mogen worden (dit wordt al gedaan voor graften en holle wegen maar is er nog onderscheid te maken);
- b) gemeenten verplicht worden om gesubsidieerde landschapselementen op te nemen in het omgevingsplan.
 - Een uitbreiding van §4.6.4 van het Provinciaal Omgevingsbeleid waarin deze koppeling tussen stimulering, juridische bescherming en gemeentelijke borging helder wordt gemaakt.
 - Een expliciete uitwerking van de rolverdeling: de provincie stelt de kaders en borging via de Omgevingsverordening, gemeenten zorgen voor de planologische verankering via hun omgevingsplan.

4.3 Bescherming landschappelijke kwaliteiten Nationaal Landschap Zuid-Limburg en Groenblauwe Landbouwzone

In de praktijk constateren we regelmatig dat aanzienlijke aantastingen van kernkwaliteiten zoals ‘openheid’ en het ‘groene karakter’ van het landschap worden gelegitimeerd met minimale landschappelijke inpassingen. Hierdoor wordt het beschermingsprincipe feitelijk uitgehold. Om dit tegen te gaan, pleiten wij voor een concretere afbakening van welke typen ruimtelijke ontwikkelingen – zoals zonnevelden, woningbouw of infrastructuur – onder welke voorwaarden toelaatbaar zijn. Koppel hieraan toetsingscriteria of drempelwaarden, zodat de beleidsmatige afweging transparanter en beter controleerbaar wordt.

De kernkwaliteiten vormen de dragende waarden die landschappen herkenbaar en onderscheidend maken. Gemeenten hebben op grond van de motiveringsplicht de verantwoordelijkheid om in de toelichting op omgevingsplannen en omgevingsplanactiviteiten

expliciet te maken hoe de bescherming en eventuele versterking van deze kernkwaliteiten wordt gewaarborgd. De effectiviteit van deze plicht staat of valt echter met de mate van toetsbaarheid.

Op dit moment ontbreekt het aan een provinciale beoordelingssystematiek, waardoor verschillen ontstaan in interpretatie en toepassing tussen gemeenten. Dit leidt tot ongelijkheid in bescherming en tot onzekerheid in de uitvoeringspraktijk.

Bovendien ontbreekt ook een systematiek voor de monitoring van kernkwaliteiten door de tijd heen. Zonder structurele monitoring blijft onduidelijk in hoeverre ontwikkelingen bijdragen aan behoud of afname van landschappelijke kwaliteit, wat het moeilijk maakt om beleidsmatig bij te sturen.

H5 Natuur

5.1 Externe werking op Natuurnetwerk Limburg

De provincie Limburg geeft uitvoering aan de verantwoordelijkheid voor het NNN, via onder andere artikel 8.2 van de Omgevingsverordening Limburg. Dit artikel stelt dat activiteiten binnen het Natuurnetwerk Limburg alleen zijn toegestaan wanneer deze geen nadelige gevolgen hebben voor de wezenlijke kenmerken, waarden, kwaliteit, oppervlakte of samenhang van het NNL. Echter, het juridische kader laat nu ruimte voor activiteiten buiten het NNL die indirect wel schade kunnen toebrengen aan het netwerk, bijvoorbeeld via stikstofdepositie, verdroging of versnippering.

Tegelijkertijd biedt artikel 7.8 lid 2 van het Besluit Kwaliteit Leefomgeving (Bkl) onder de omgevingswet de mogelijkheid om in de provinciale instructieregels ook rekening te houden met deze externe druk op beschermde gebieden. Het Bkl bepaalt expliciet dat de ‘regels in ieder geval verzekeren dat de kwaliteit en de oppervlakte van het Natuurnetwerk Nederland niet achteruitgaan’.

Wat we nodig hebben is:

- Artikel 8.2 van de Omgevingsverordening Limburg moet worden uitgebreid zodat ook externe effecten van activiteiten buiten het NNL kunnen worden meegewogen bij vergunningverlening en planvorming.
- In de POVI kan dit als volgt worden geformuleerd: “De provincie Limburg streeft naar een robuust, samenhangend en toekomstbestendig Natuurnetwerk Limburg. Daarbij wordt niet alleen gekeken naar de bescherming van natuur *binnen* het netwerk, maar ook naar externe invloeden *buiten* het netwerk, zoals stikstofdepositie, verdroging en versnippering. De provincie zet in op het juridisch borgen tegen deze externe druk via aanpassing van de Provinciale Omgevingsverordening.”

Deze aanpak past ook binnen het beleidskader 2024-2027 Perspectief voor het Landelijk Gebied waarin op bladzijde 62 staat: “We zullen aantasting van de natuurkwaliteit in het NNL door drukfactoren van buiten de natuurgebieden zoveel mogelijk voorkomen, omdat hierdoor VHR doelbereik en instandhoudingsdoelen van Natura 2000-gebieden kunnen worden aangetast.”

5.2 Natuurcompensatie mag niet ten koste gaan uitbreidingsopgave

Vrijwel alle provincies hanteren als uitgangspunt dat natuurcompensatie bij voorkeur binnen of aansluitend aan het NNN plaatsvindt inclusief de uitbreidingsopgave. Dit is begrijpelijk vanuit ecologisch perspectief: het draagt bij aan de samenhang, robuustheid en kwaliteit van het

netwerk. De natuurcompensatie draagt dan echter niet bij aan uitbreiding, maar vervangt een reeds geplande invulling. Toch worden die hectares in de monitoring veelal meegeteld als gerealiseerde uitbreiding, terwijl ze in werkelijkheid slechts dienen om eerder verlies elders te compenseren. Dit leidt tot een sluipende uitholling van de uitbreidingsopgave. De provincie lijkt dan op papier goed op koers, terwijl in werkelijkheid geen netto uitbreiding van natuur plaatsvindt.

Wat we nodig hebben is:

- In de POVI en verordening opnemen dat natuurcompensatie juist buiten het NNN moet plaatsvinden, dus niet gerealiseerd kan worden in het NNN en daarmee niet ten koste mag gaan van de uitbreidingsopgave NNN.
- Transparantie in monitoring: In de huidige monitoring (bijv. via BIJ12 of binnen de Provincie Limburg) wordt niet onderscheiden of gerealiseerde 'uitbreidings' hectares zijn ingevuld door compensatie.

5.3 Beheersing plantensoorten niet vanuit landbouwbelang

We vinden het onverstandig en ongewenst om regelgeving rond het beheer van plantensoorten primair te richten op landbouwbelangen, zonder een stevige en bindende borging van hun waarde voor de biodiversiteit. Het risico bestaat dat hiermee natuurwaarden onnodig worden aangetast en belangrijke ecologische functies verloren gaan. Een voorbeeld hiervan zijn bestuivers, zoals bijen en vlinders, die essentieel zijn voor het functioneren van ecosystemen en voor de voedselproductie.

Wat we nodig hebben is:

- Een herziening van dit onderdeel, waarbij ecologische belangen leidend zijn en landbouwbelangen zorgvuldig worden ingepast, niet andersom. De verordening is hiervoor niet het juiste instrument, juist hiervoor zijn convenanten en samenwerkingsafspraken tussen partijen geschikte middelen.

5.4 Provinciale regie bij bestrijdingsmiddelen en natuurbescherming

In de Kamerbrief van [april 2025](#) onderstreept de minister dat het beoordelen van effecten van gewasbeschermingsmiddelen op Natura 2000-gebieden een gebiedsgerichte afweging is, en daarmee nadrukkelijk een taak van het bevoegde gezag. Het Rijk kiest er bewust voor om géén landelijke normen te stellen, juist om provincies in staat te stellen maatwerk te leveren op basis van lokale natuurdoelen. Dit vraagt om actief provinciaal beleid.

Wat we nodig hebben is:

- De POVI zou daarom expliciet moeten erkennen dat de provincie bevoegd is om gebruiksbeperkingen of spuitvrije zones vast te stellen rond kwetsbare natuur, en moet toezeggen dat deze mogelijkheid wordt benut in de Omgevingsverordening. Alleen zo kan Limburg zijn verantwoordelijkheid nemen voor biodiversiteit, waterkwaliteit en natuurherstel.

5.4 Soortenbescherming

De provincie Limburg hanteert momenteel een vrijstellingslijst voor fauna. Deze lijst bevat onder andere de bunzing (*Mustela putorius*, kwetsbaar), hermelijn (*Mustela erminea*, kwetsbaar),

wezel (*Mustela nivalis*, gevoelig), haas (*Lepus europaeus*, kwetsbaar) en de levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*, gevoelig). Het betreft soorten die sinds 2020 op de Nederlandse Rode Lijsten voor zoogdieren, amfibieën en reptielen staan als kwetsbaar of gevoelig (Rode Lijst Zoogdieren 2020; Nieuwe Rode Lijsten Amfibieën en Reptielen). Wij vinden het noodzakelijk dat de provincie in het kader van soortenbescherming onderzoekt in hoeverre deze vrijstellingslijst nog in overeenstemming is met de actuele staat van instandhouding van deze soorten.

Wat we nodig hebben is:

- Vermeld in de POVI dat er regelmatig een herbeoordeling en actualisatie van de provinciale vrijstellingslijst plaatsvindt en op basis daarvan de verordening aanpast;

H6 Water

6.1 Ruimtelijk instrumentarium KRW niet afhankelijk maken van geld en landbouwperspectief

Het behalen van doelen voor waterkwaliteit (zoals vanuit de KRW) mag niet afhankelijk worden gemaakt van beschikbare middelen of economische perspectieven. De provincie heeft een resultaatsverantwoordelijkheid voor het realiseren van de KRW-doelen. De inzet van ruimtelijke instrumenten, inclusief zonerings- en beperkingen op gebruik, moet daar leidend op worden ingericht – met flankerend beleid voor landbouw waar nodig, maar niet als voorwaarde.

6.2 Provinciale bevoegdheden KRW

Waterschap Limburg heeft een eigen verantwoordelijkheid onder de KRW. Echter, als het waterschap het provinciaal belang niet doeltreffend of tijdig behartigt, kan de provincie haar bevoegdheden inzetten. Geef in de POVI aan wanneer dit geldt, bijvoorbeeld bij onvoldoende bescherming van Natura 2000-gebieden, vertraging in KRW-maatregelen, of uitblijven van noodzakelijke waterveiligheidsmaatregelen. En geef een redelijke termijn aan waarbinnen het waterschap passende maatregelen dient te treffen.

6.3 Natuurlijke oplossingen de standaard

De provincie erkent in de POVI het belang van maatregelen voor waterveiligheid en klimaatadaptatie. Toch blijft de inzet op natuurlijke, landschapsgedragen oplossingen in dit hoofdstuk te vrijblijvend en zonder duidelijke voorkeurspositie ten opzichte van traditionele, technische maatregelen.

Natuurlijke oplossingen zoals beekherstel, ruimte voor water, herstel van natte natuur, bodembehoud en vergroening van stedelijk gebied kunnen structureel bijdragen aan het verminderen van wateroverlast en overstromingsrisico's. Zij leveren bovendien ecologische en maatschappelijke meerwaarde, zoals biodiversiteitsherstel, koeling en recreatie.

Wat we nodig hebben is:

- In alle afwegingen over waterveiligheid en waterbeheer natuurlijke oplossingen als volwaardig alternatief en mogelijk voorkeursspoor opnemen;
- Hiervoor duidelijke afwegingscriteria en toetsingskaders ontwikkelen;
- En waar nodig via instructieregels gemeenten en waterschappen verplichten om natuurlijke oplossingen expliciet te onderzoeken en te motiveren waarom zij wel of niet worden toegepast.

Alleen zo wordt verzekerd dat natuurlijke oplossingen niet telkens het onderspit delven tegenover technische ingrepen. Zeker in een provincie als Limburg, met een complex landschap en veel kwetsbare beekdalen, verdienen natuurlijke maatregelen een centrale plek in het waterveiligheidsbeleid.

6.4 Veranker KRW-doelen en beekdalfuncties beter juridisch in verordening

De provincie erkent terecht de rol van beekdalen als ecologische en hydrologische structuren. Dit vereist echter meer dan alleen stimuleringsregelingen. Structurele borging via instructieregels in de Omgevingsverordening is noodzakelijk – bijvoorbeeld door:

- Het beperken van intensief agrarisch gebruik in kwetsbare beekdalzones;
- Het vastleggen van bufferzones en teeltvrije zones;
- Het juridisch borgen van beekdalen die ook ecologische verbindingszone zijn.

Het is onduidelijk waarom bepaalde beken/beekdalen buiten de Groenblauwe landbouwzone vallen, en wat dit betekent voor de bescherming tegen verdroging, uitspoeling of verlies van ecologische kwaliteit. Dit vraagt om:

- Onderbouwing van deze indeling;
- Beschrijving van consequenties voor beheer, bescherming en subsidiëring;
- Verduidelijking van de rol van deze beekdalen in het watersysteem.

6.5 Duidelijkere kaders grondwaterbeschermingsgebieden

In de huidige omgevingsverordening geldt intensieve veehouderij (w. artikel 3.200) als verboden milieubelastende activiteiten in grondwaterbeschermingsgebieden.

Wat we nodig hebben is:

- Hierop aansluitend is ons advies om álle andere vormen van landbouw die een negatief effect op de waterkwaliteit en -kwantiteit hebben, door bestrijdingsmiddelen en uitspoeling van (kunst)mest op te nemen als milieubelastende activiteit. Nog beter zou zijn om concreet te duiden welke vormen van grondgebruik wél mogelijk zijn, zoals biologische landbouw.
- Met bovenstaande in het achterhoofd is het ondenkbaar dat delen van grondwaterbeschermingsgebieden onderdeel zijn van de zonering Primair landbouwgebied. Aangezien “de regels vanuit milieu en water voor de landbouw in deze gebieden zijn relatief klein, vergeleken met de andere delen van het landelijk gebied” (ontwerp-POVI).

6.6 Hydrologische bufferzones rondom verdrogingsgevoelige natuur

De formulering dat er “beperkingen in de mogelijkheden van grondwatergebruik” zijn, doet onvoldoende recht aan de urgentie van de situatie in Limburg: structurele verdroging van grondwaterafhankelijke natuur (waaronder Natura 2000-gebieden en beekdalen) vormt één van de grootste ecologische knelpunten in de provincie.

Het handhaven van het standstill-principe voor beregeningsputten is op zichzelf verstandig, maar biedt in de huidige vorm onvoldoende garantie voor grondwaterbescherming. Zonder structurele monitoring van de daadwerkelijke onttrekkingen, handhaving op bestaande (mogelijk

illegale) putten en een duidelijke afbakening van wie gebruik mag maken van een put, blijft het risico op overonttrekking reëel. Bovendien is er onvoldoende zicht op de cumulatieve effecten van bestaande putten, zeker in gebieden nabij grondwaterafhankelijke natuur.

Wat we nodig hebben is:

- Actieve handhaving op illegale putten, verplichte registratie van daadwerkelijke onttrekkingen en aanscherping van de regels rond gedeeld gebruik van putten.
- Voor bestaande onttrekkingen in hydrologisch kwetsbare zones wordt een afbouwpad opgesteld, gekoppeld aan gebiedsgerichte natuurdoelen.

6.7 Onttrekkingen uit oppervlaktewater

Het huidige beleid – waarbij kapitaalintensieve teelten uitzonderingen krijgen bij onttrekkingsverboden – staat op gespannen voet met het principe "water en bodem sturend". Vooral kapitaalintensieve teelten met een hoge waterbehoefte, zoals lelies en bloembollen, worden vaak op kwetsbare zandgronden geteeld en zijn soms afhankelijk van beregening uit verdrogingsgevoelige beken. Het stimuleert een landbouwpraktijk die niet aansluit bij de natuurlijke draagkracht van bodem en watersysteem.

Wat we nodig hebben is:

- Ruimtelijke keuzes waarin waterbeschikbaarheid bepalend is voor de geschiktheid van teelten – “water en bodem sturend” moet concreet handen en voeten krijgen.
- Instructieregels in de Omgevingsverordening waarmee de Provincie richting geeft aan waterschappen om bij schaarste prioriteit te geven aan strategische voedselgewassen met lage waterdruk boven niet-voedselgewassen.
- Een gebiedsgerichte afbouw van teelten die structureel afhankelijk zijn van extra beregening op ongeschikte gronden, in combinatie met een transitiepad voor boeren naar passende, klimaatrobuste gewassen.

H7 Bodem en ondergrond

7.1 Vitale bodem vraagt om meer sturing

De ontwerp-POVI erkent terecht het belang van bodemherstel, maar schiet tekort in ruimtelijke keuzes en concrete sturingsmaatregelen. Het rapport *Gezond Fundament* (2024) toont aan dat intensieve landbouw leidt tot verdichting, uitspoeling en verlies aan bodemvruchtbaarheid. In de Groenblauwe landbouwzones worden goede ambities benoemd, zoals peilverhoging en extensivering, maar die richten zich vooral op nieuwe ontwikkelingen. Voor bestaande praktijken ontbreken prikkels en regels.

Een belangrijke oplossing blijft onderbelicht: biologische landbouw. Limburg telt tientallen biologische bedrijven die aantoonbaar bijdragen aan bodemvitaliteit, met gesloten kringlopen, hogere organische stofgehalten en zonder chemische middelen. Juist in zones waar bodem, water en natuur samenkomen – zoals de Groenblauwe landbouwzones – is dit type landbouw bewezen effectief. Toch ontbreekt erkenning in het beleid voor deze (juridisch) geborgde aanpak.

Juist in Groenblauwe landbouwzones, waar bodem, water en natuur in samenhang versterkt moeten worden, biedt biologische landbouw een bewezen praktijkvoorbeeld. Het is dan ook

onbegrijpelijk dat deze vorm van landbouw niet expliciet wordt genoemd of ondersteund in het provinciaal beleid.

Wat we nodig hebben is:

- Een duidelijke beleidsrichting waarin biologische landbouw expliciet wordt erkend als drager van bodemvitaliteit en passend bij de doelen van Groenblauwe landbouwzones;
- Ruimtelijk en instrumenteel beleid dat biologische bedrijven én bedrijven in transitie gericht ondersteunt, bijvoorbeeld via gebiedsgericht maatwerk, grondtoewijzing, en prioriteit bij functietoedeling;

In het primaire landbouwgebied ontbreken ruimtelijke of regulerende maatregelen zelfs vrijwel volledig, terwijl juist daar de meest intensieve en bodem belastende praktijken plaatsvinden. Wij maken ons grote zorgen over het feit dat de provincie deze gebieden grotendeels ongemoeid laat, en daarmee bodemherstel afhankelijk maakt van vrijwilligheid en generiek rijksbeleid. Bovendien is het niet uitgesloten dat ook grondwaterbeschermingszones en erosiegevoelige hellingen binnen het primaire landbouwgebied vallen, zonder dat daar aanvullende ruimtelijke bescherming voor geldt.

Wat we nodig hebben is:

- Concrete uitwerking van ruimtelijke kaders voor water en bodem sturend (functie volgt draagkracht bodem);
- Ruimtelijke bodemhersteldoelen in alle landbouwzones, inclusief primair gebied;
- Verankering van bodemmaatregelen in de Omgevingsverordening, zoals organische stofbeheer, beperkingen op bodembelasting en gebruik van gewasbeschermingsmiddelen;
- Specifieke bescherming voor kwetsbare bodems, zoals grondwaterbeschermingsgebieden en hellingen met erosierisico;
- Een provinciale Bodemgezondheidskaart als basis voor gebiedsgericht beleid en vergunningverlening.

7.2 Grondstoffenwinning en natuurbeheer

Na beëindiging van ontgrondingen worden gronden regelmatig overgedragen aan natuurbeheer, waarbij het beheer soms bekostigd wordt uit een tijdelijk beheerfonds. Deze fondsen zijn echter onvoldoende toereikend voor structureel, langjarig beheer, terwijl juist bij kwetsbare en zeldzame natuur – zoals in de ENCI-groeve – duurzaam beheer cruciaal is voor behoud en ontwikkeling. Op andere plekken ontbreekt iedere vorm van financiering van het beheer, zoals bij zand- en grindwinningen.

Om de kenmerkende en kwetsbare Limburgse natuur effectief te beschermen, vereist dit borging via langlopende provinciale beheervergoedingen, afgestemd op het ecologisch belang en de complexiteit van het terrein.

7.3 Afwegingskader nodig voor ontgrondingen

Ontgrondingen hebben een grote landschappelijke impact. De POVI besteedt daaraan echter geen enkele aandacht en verzoeken u dat alsnog te doen. Bijvoorbeeld in het unieke en

kwetsbare terrassenlandschap van de noordelijke Maasvallei zijn verdere ontgroningen of uitbreidingen van bestaande te vermijden.

Ontgroning voor de winning van primaire bouwgrondstoffen, zoals zand en grind, kan alleen plaatsvinden als dit aantoonbaar onvermijdelijk is, past binnen de circulaire transitie, en onder strikte ecologische randvoorwaarden. Circulariteit moet het streven zijn, waarbij al het vrijkomende (sloop)materiaal opnieuw de keten in gaat. Tegelijkertijd erkennen we dat de omvang van de huidige bouwopgave het op korte termijn niet mogelijk maakt om hoofdzakelijk te bouwen met secundaire grondstoffen. Zelfs bij maximale inzet op alternatieve materialen blijft er voorlopig een zekere afhankelijkheid van primaire grondstoffen bestaan.

Daarom dient het uitgangspunt te zijn: een zeer terughoudend gebruik van primaire bouwgrondstoffen, waarbij eerst wordt onderzocht welke alternatieve materialen of hergebruikmogelijkheden beschikbaar zijn. Voor uitbreidingen en/of afrondingen van bestaande ontgrondingslocaties dient er ook zo'n afweging gemaakt te worden, maar een uitbreiding en/of afronding van een bestaande ontgrondingslocaties geniet wel de voorkeur boven een geheel nieuwe ontgrondingslocatie.

Ontgroningen mogen niet plaatsvinden:

- Binnen of grenzend aan Natura 2000-gebieden, Natuurnetwerk Limburg (NNL), of gebieden met kwetsbare hydrologie zoals het Maasdal, beekdalen en veengebieden;
- In gebieden waar ontgroning leidt tot verdroging of verstoring van beschermde soorten en habitattypen;
- Indien er alternatieve locaties, materialen of hergebruik mogelijk zijn.

Elke aanvraag dient:

- Aantoonbaar bij te dragen aan biodiversiteitsdoelen;
- Te voldoen aan heldere toetsingscriteria, zoals maximale diepte, impact op grond- en oppervlaktewater, en landschappelijke inpassing;
- Een onafhankelijk ecologisch effectrapport te bevatten met onderbouwing waarom natuurherstel niet wordt belemmerd.

Natuurontwikkeling mag alleen als *volwaardig hoofddoel* worden ingezet en niet als compensatiemiddel of legitimatie voor ontgroningen. De provincie stelt een kader vast voor kwalitatieve beoordeling van 'maatschappelijke meerwaarde', waarin ecologische winst zwaarder weegt dan economische opbrengst.

Tot slot maakt de provincie bij de herziening van haar ontgroningenbeleid expliciet ruimte voor:

- Een kwantitatieve reductie van de behoefte aan primaire grondstoffen door middel van circulair bouwen;
- Verdeling van de milieulast over meerdere provincies indien het Rijk een taakstelling oplegt;
- En bescherming van waardevolle landschappen en ecosystemen tegen blijvende aantasting door grootschalige grondwinning.

H8 Gezonde en veilige leefomgeving

8.1 Nationale wetgeving beschermt onvoldoende

De ontwerp-POVI onderkent weliswaar het belang van een gezonde en veilige leefomgeving, maar mist hierin scherpheid, richting en urgentie. De ambities blijven abstract en vrijblijvend, terwijl juist op dit terrein sprake is van structurele knelpunten in Limburg die dringend om een integrale aanpak vragen.

Zo ontbreekt een duidelijke koppeling met de staat van het VTH-stelsel (Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving), terwijl het versterken van het functioneren van dit stelsel een essentiële randvoorwaarde vormt voor het beschermen van gezondheid en veiligheid in de leefomgeving.

Daarnaast ontbreekt een toetsingskader met gezondheidkundige advieswaarden. Nergens in het ontwerp lezen wij concrete ambities in relatie tot bijvoorbeeld luchtkwaliteit (WHO-normen), geluidhinder, hittestress of geurbelasting. Terwijl bescherming van de gezondheid — met name van kwetsbare groepen — een fundament zou moeten vormen onder elk omgevingsbeleid, blijft gezondheid hier een niet-gekwantificeerd neveneffect van “prettig wonen” of “een uitnodigende leefomgeving”. Terwijl we allemaal weten dat de wettelijke normen inwoners onvoldoende beschermen.

Wat we nodig hebben is:

- Provinciale ambitie in de POVI om toe te werken naar de gezondheidkundige advieswaarden (waaronder WHO-luchtkwaliteitsnormen, en richtlijnen voor geur en geluid);
- Dat de POVI de verwevenheid tussen gezondheid en de benodigde versterking VTH-stelsel adresseert;
- Gezondheid sturend maken in ruimtelijke afwegingen, en niet slechts beschrijvend.

8.2 Toetsen op cumulatieve effecten

De ontwerp-POVI stelt zich ten doel een gezonde leefomgeving te bevorderen, maar biedt geen concreet toetsingskader om gezondheid te borgen bij vergunningverlening en ruimtelijke besluiten. In het bijzonder ontbreekt een systematische benadering van cumulatieve effecten op gezondheid.

In veel gebieden in Limburg is sprake van een opstapeling van milieubelastende factoren: veehouderij, verkeer, industrie, geur, geluid, fijnstof, stikstof en soms ook bodemverontreiniging. Juist deze cumulatie van belastingbronnen bepaalt in de praktijk het risico op gezondheidsschade voor omwonenden — veel meer dan één afzonderlijke activiteit.

Het RIVM, de Gezondheidsraad en ook de leidraad *Gezondheid in de Omgevingsvisie* (RIVM, 2020) benadrukken dat vergunningverlening en ruimtelijke planvorming niet alleen per project moeten worden beoordeeld, maar binnen de bredere context van gebiedsbelasting. Daarbij moet nadrukkelijk rekening worden gehouden met:

- Bestaande gezondheidsrisico's (zoals geurbelasting of luchtkwaliteit);
- Kwetsbare groepen in de bevolking;
- En de optelsom van vergunde en geplande activiteiten in een gebied.

Wat we nodig hebben is:

Dat de provincie daarom om in het definitieve POVI opneemt dat:

- Bij (milieu)vergunningverlening en planologische besluiten een expliciete toetsing op cumulatieve gezondheidseffecten wordt vereist;
- Hiervoor duidelijke instrumenten worden ontwikkeld (zoals gebiedsgezondheidsprofielen of integrale milieubelastingkaarten);
- Gezondheid hierbij niet slechts adviserend wordt betrokken, maar sturend kan zijn in de besluitvorming.

8.3 Stiltegebieden

De provincie onderzoekt terecht de mogelijkheden om activiteiten nabij stiltegebieden te beheersen als deze leiden tot een geluidsniveau van meer dan 40 decibel binnen het stiltegebied. Dit zogeheten ‘externe werking’-principe vraagt om provinciale regie, bijvoorbeeld via aanvullende regels in de Omgevingsverordening. Alleen zo kan een effectieve en samenhangende bescherming van stiltegebieden worden gegarandeerd. Door deze verantwoordelijkheid bij gemeenten te leggen, ontstaat het risico op versnippering van beleid en aantasting van de beschermde stilte. Gemeenten vragen juist om regie vanuit de Provincie en juist bij stiltegebieden missen zij bovendien de expertise en de schaal om de integrale belangen van stiltegebieden goed te kunnen borgen. Het is daarom logisch en noodzakelijk dat de provincie hier de regie houdt.

8.4 Defensie

De ontwerp-POVI gaat nauwelijks in op de ruimtelijke en ecologische impact van defensie-infrastructuur en -oefeningen, terwijl deze in delen van Limburg substantieel is. In het bijzonder geldt dit voor het laagvlieggebied boven Midden- en Noord-Limburg, waar militaire helikopters frequent en op lage hoogte vliegen. Deze activiteiten veroorzaken piekbelasting door geluid, trillingen en verstoring van rust, natuur en landschap — met potentiële gevolgen voor gezondheid, biodiversiteit en leefkwaliteit.

Hoewel het Rijk op dit moment geen ruimtelijke beperkingen oplegt aan defensieactiviteiten, ontslaat dit de provincie niet van haar verantwoordelijkheid om een gezonde en veilige leefomgeving te borgen. Juist in een regio met kwetsbare natuurgebieden, stiltegebieden en een hoge mate van omgevingsdruk vraagt dit om een actief en kaderstellend provinciaal beleid.

Verschillende rapporten en beleidsprogramma's, waaronder het ontwerp-Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD), signaleren de noodzaak van betere regionale inbedding en regie. De provincie moet nadrukkelijker positie innemen en zorgdragen voor gebiedsbescherming, participatie en afstemming met lokale partijen.

Wat we nodig hebben is:

- De bescherming van natuur, landschap en stiltegebieden een zwaarwegend provinciaal belang vormt bij de beoordeling van defensieontwikkelingen;
- Nieuwe defensie-inrichtingen en activiteiten expliciet worden getoetst op natuurinclusiviteit, met toepassing van de Basiskwaliteit Natuur, ook buiten N2000/NNN-gebieden;

- Compenserende en mitigerende maatregelen kritisch worden beoordeeld op uitvoerbaarheid en effectiviteit, en alleen worden geaccepteerd als ze voldoen aan de provinciale natuurdoelen;
- De provincie stuurt op het vermijden van laagvliegactiviteiten boven kwetsbare natuur en stiltegebieden, en piekbelasting (zoals dB piekgeluid) expliciet meeweegt in ruimtelijke afwegingen. In het bijzonder zou dit moeten gelden voor Vogelrichtlijngebieden met verstoring gevoelige vogelsoorten, zoals in het Vogelrichtlijngebied 'De Groote Peel';
- Er een gebiedsgerichte overlegstructuur wordt ingericht met Defensie, gemeenten, natuurorganisaties en bewoners, naar voorbeeld van COVM's, om transparantie, afstemming en draagvlak te waarborgen;
- De provincie zich kritisch uitspreekt over de voorgenomen Wet op de Defensiegereedheid (WodG), met als uitgangspunt dat eventuele vrijstellingen van milieuregels slechts tijdelijk, controleerbaar en toetsbaar mogen zijn — en dat ook bij nationale programma's de naleving van natuurwetgeving gewaarborgd blijft.

8.4 Spuitvrije cirkels bestrijdingsmiddelen

Veel gemeenten worstelen momenteel met het instellen van spuitvrije cirkels en de Provincie zou hierin meer regie moeten nemen. Hoewel onder de Omgevingswet het subsidiariteitsbeginsel geldt en gemeenten primair verantwoordelijk zijn voor de inrichting van de fysieke leefomgeving, zijn er sterke argumenten om de bevoegdheid tot het stellen van regels over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en het instellen van spuitvrije zones rond gevoelige objecten op provinciaal niveau te beleggen.

Veel van de zorgen over gewasbeschermingsmiddelen overstijgen gemeentelijke grenzen: het gaat om volksgezondheid, waterkwaliteit, biodiversiteit en het behoud van landschap – beleidsvelden waar de provincie al coördinerende of sturende verantwoordelijkheden in heeft.

Bovendien leidt gemeentelijke versnippering van beleid tot rechtsonzekerheid voor zowel omwonenden als agrariërs en ondermijnt dit een samenhangende aanpak op regionaal niveau. De provincie is bij uitstek in staat om gebiedsgerichte, integrale afwegingen te maken en via instructieregels in de omgevingsverordening kaders te stellen die een gelijk speelveld garanderen én bescherming bieden aan kwetsbare functies.

De provincie stelt dat het nog te vroeg is voor instructieregels over spuitvrije zones, maar uit recente jurisprudentie (2024–2025) blijkt dat een afstand van 50 meter tot gevoelige objecten als redelijke vuistregel geldt.

Wat we nodig hebben is:

- De 50m spuitvrije cirkel om gevoelige objecten zou nu al opgenomen moeten worden in de POVI vanuit het voorzorgsbeginsel. Afwijken van deze afstand is met een omgevingsvergunning mogelijk als het goed onderbouwd wordt met een locatie specifiek onderzoek. Door het nemen van maatregelen en/of het doen van een locatie specifiek onderzoek naar de effecten, kan een kortere afstand worden gehanteerd.

H9 Energie

9.1 Afwegingskader voor energiemix

Het ontwerp-POVI benoemt enkele voorwaarden voor de energievoorziening, zoals betaalbaarheid, veiligheid, stabiliteit en CO₂-reductie. Wat echter ontbreekt, is een integraal afwegingskader waarin deze eisen concreet worden uitgewerkt en gewogen.

- Wat wordt verstaan onder 'betaalbaar'? Voor wie, op welke termijn, en inclusief welke maatschappelijke kosten?
- Wat betekent 'veilig'? Gaat het alleen om externe veiligheid, of ook om de impact op luchtkwaliteit, waterkwaliteit, ecologie en volksgezondheid op de langere termijn?
- Hoe wordt de impact op ecologie – zoals biodiversiteit en bodemgezondheid – meegewogen?

Specifiek ontbreekt in het ontwerp een volwaardige plaats voor de ecologische impact van energieprojecten. Effecten op biodiversiteit, bodemkwaliteit, waterbeschikbaarheid en luchtkwaliteit zouden expliciet onderdeel moeten zijn van de afweging, zeker gezien de ruimtelijke en ecologische gevolgen van de energietransitie. In beleidsontwikkelingen op andere niveaus wordt gewerkt met methodes waarin maatschappelijke, ecologische en sociale effecten in samenhang worden beoordeeld.

Wat we nodig hebben is:

- Neem in het POVI een integraal, transparant afwegingskader op waarin ecologische, maatschappelijke en economische effecten structureel worden meegewogen. Zorg dat begrippen als betaalbaarheid en veiligheid nader worden gedefinieerd, en dat ecologische randvoorwaarden zoals biodiversiteit, bodem en waterkwaliteit expliciet onderdeel zijn van de besluitvorming. Dit bevordert transparantie en vergroot daarmee draagvlak voor bestuurlijke besluiten ten aanzien van de energietransitie.

9.2 Zoekgebieden windenergie

We onderschrijven het belang van windenergie als onderdeel van de energietransitie. We waarderen dat de Provincie Limburg inzet op participatie, lokaal eigendom en ruimtelijke kwaliteit. Tegelijkertijd maken wij ons zorgen over de ecologische geschiktheid van sommige zoekgebieden en de methodiek die is gevolgd bij het aanwijzen daarvan.

Het ruimtelijk inpassen van windturbines vraagt om een natuurinclusieve benadering. Op dit moment zien we dat zoekgebieden grotendeels zijn afgebakend op basis van vaste afstandsnormen, bijvoorbeeld tot woningen of infrastructuur. Op basis van onderzoek van TNO en Arcadis pleiten wij ervoor om aanvullend te werken met geluids- en slagschaduwnormen, én met ecologische afwegingskaders, zoals dat in buurlanden gangbaar is.

Afstanden van windturbines korter dan bepaalde drempelwaarden brengen altijd verhoogde risico's met zich mee voor zowel mens als dier. In dergelijke gevallen is altijd een gebied specifieke beoordeling nodig om lokale verstoring, barrièrewerking of schade aan kwetsbare soorten te voorkomen.

Concreet betekent dit het volgende:

- Voor een 5 MW-turbine: 705 meter (3x tiphoogte), met een minimum van 470 meter (2x tiphoogte)

- Voor een 8 MW-turbine: 840 meter (3x tiphoogte), met een minimum van 560 meter (2x tiphoogte)

Daarnaast vragen wij aandacht voor grensoverschrijdende effecten van windparken in België en Duitsland. Projecten in aangrenzende regio's kunnen negatieve impact hebben op Nederlandse natuurgebieden of migrerende soorten. Wij verwachten van de Provincie Limburg dat zij in dergelijke gevallen actief optreedt om natuurwaarden te beschermen en waar nodig mitigerende of compenserende maatregelen eist in overleg met grensregio's.

Tot slot onderstrepen wij het naast het belang van gebied specifieke beoordeling met een ecologische risicoanalyse per zoekgebied, dat ook cumulatieve effecten van bestaande en geplande windparken meegewogen moeten worden.

9.3 Delta Rhine Corridor

Er wordt voorgesteld om aan het Rijk voor te stellen om bij Toverland te komen tot een ander tracé voor de DRC. Dit initiatief valt op zichzelf te prijzen. Als er dit dan toch in de rijksprojectprocedure dient te worden opgenomen, zou er analoog aan deze situatie ook ander tracé voor de Delta Rhine Corridor kunnen worden gekozen ter plaatse van het Grauwveen (ten noorden van de Mariapeel). Een tracé aan de noordkant van het Grauwveen, door het landbouwgebied, geeft een aanmerkelijk mindere belasting van het N2000-gebied Mariapeel bij de aanleg en in de instandhoudingsfase. Het verzoek is om dit op te nemen in het provinciale beleid.

H10 Wonen

De woningbouwopgave zoals opgenomen in de Limburgse Woondeal is aanzienlijk. De Provincie ziet terecht alle woningbouwontwikkelingen als provinciaal belang. "Dat geldt zowel voor het programmatische aspect (aantal, type en betaalbaarheid) als voor het ruimtelijke aspect."

10.1 Sturen vraagt om inzicht

De 'Verkenning Straatje erbij' geeft een goede eerste indicatie hoeveel deze vorm kan bijdragen (circa 3.000 woningen). Wij ondersteunen het voornemen om in de Omgevingsverordening vast te leggen dat gemeenten inzichtelijk maken welk deel van de overeengekomen opgave binnenstedelijk gerealiseerd kan worden en welk deel niet door het aanleveren van een samenhangende integrale onderbouwing (programmatisch en ruimtelijk) op het schaalniveau van de gemeente. Hiermee wordt duidelijk wat de benodigde schaal van grootschalige uitbreidingslocaties nog is (aangezien deze in de regel een substantiële(re) ecologische, ruimtelijke en landschappelijke impact met zich meebrengen). Deze inventarisatie en actuele database zou voor derden op hoofdlijn inzichtelijk moeten worden en de basis voor sturing vanuit de provincie moeten vormen.

10.2 Sturen vraagt om een transparant afwegingskader

De 'Verkenning Straatje erbij' is voorbeeld van een mogelijk afwegingskader dat gebruikt kan worden om potentiële ontwikkelingen op te toetsen. Een dergelijk afwegingskader ontbreekt voor andere vormen en ons voorstel is om op te nemen dat in de Provinciale omgevingsverordening een voorkeursladder en afwegingskader voor alle woningbouw opgaven.

Voorbeeld voorkeursladder:

1. Binnenstedelijk/dorpskernen
 - **Transformatie** van stedelijke centra en werklocaties.
 - **Verticale uitbreiding** van bestaande bebouwing;
 - **Tussen- of herbouw** binnen bestaande structuren;
2. Straatje erbij
 - Zie verkenning straatje erbij.
3. “Vrije” uitbreiding
 - Verwevingsgebieden (ja, mits)
 - Groenblauwe landbouwzones (nee, tenzij)
 - Primair landbouwgebied (nee, tenzij)
 - NNN en N2000 (niet toegestaan)

Wij pleiten ervoor dat het provinciale instemmingsrecht en adviesrecht bij nieuwe woningbouwontwikkelingen in stedelijk gebied en landelijke kernen behouden blijft. Tot op heden gold dit terecht vanwege het provinciale belang bij zorgvuldige afweging van ruimtegebruik, landschap, mobiliteit en waterveiligheid. Nu de provincie deze bevoegdheid deels loslaat en meer ruimte geeft aan gemeenten, is het essentieel dat in de verordening expliciet wordt vastgelegd dat bij afwijking van de gemeentelijke, regionale of provinciale programmering, of bij strijdigheid met de woondeal, het provinciale instemmingsrecht alsnog van kracht wordt.

Alleen zo blijft gewaarborgd dat woningbouw plaatsvindt op de juiste locaties, met behoud van kernkwaliteiten en in samenhang met andere ruimtelijke opgaven zoals klimaatadaptatie, biodiversiteit en energietransitie. Een motiveringsplicht is hierbij onvoldoende; het recht op instemming is noodzakelijk om regie en balans in het ruimtelijk beleid te behouden.

H11 Land- en tuinbouw

11.1 Ruimtelijke zonering alleen is onvoldoende voor een houdbare landbouwtransitie

Wij pleiten voor een mix van dwingende kaders én stimulerend beleid. In kwetsbare gebieden, zoals grondwaterbeschermingsgebieden of groenblauwe landbouwzones, moeten duidelijke voorwaarden gelden: geen chemische bestrijdingsmiddelen, beperkingen aan (kunst)mest, en maatregelen ter bescherming van bodem en biodiversiteit. Deze kaders zijn randvoorwaardelijk en niet onderhandelbaar.

Tegelijkertijd vragen wij aandacht voor het belonen van boeren die méér doen dan wettelijk vereist is. Biologische en natuurinclusieve boeren in dergelijke gebieden leveren aantoonbaar ecosysteemdiensten – zoals verbetering van waterkwaliteit, landschapsbeheer, en versterking van de biodiversiteit – die bijdragen aan publieke doelen. De Provincie moet ruimte bieden voor gebiedsgerichte beloningssystemen, zodat deze meerwaarde structureel gewaardeerd wordt.

Daarbij is het van belang dat marktontwikkeling en consumentenbewustzijn worden versterkt, zodat vraag en aanbod in de regio hand in hand gaan met de ruimtelijke zonering. Alleen zo ontstaat een integraal langetermijnperspectief voor een vitale, duurzame landbouw in balans met natuur en milieu. Om effectief te zijn dient dit flankerende beleid, net als het ruimtelijke beleid, een mix zijn van stimuleren en reguleren.

11.2 Ruimte voor andere ruimtevragers in ‘primair landbouwgebied’

Gesteld wordt dat “Agrarische activiteiten in het primaire landbouwgebied niet belemmerd mogen worden door (toekomstige) niet-agrarische functies zoals (burger)woningen, vrijetijdseconomie en overige bedrijvigheid. Nieuwe dergelijke functies worden in het primaire landbouwgebied dan ook niet toegelaten”. De ruimteclaims vanuit de energietransitie, defensie en bedrijven(terreinen) zijn groot en kunnen niet allemaal worden gehaald uit de groenblauwe landbouwzone of verwevingsgebieden. We moeten ervoor zorgen dat het primaire landbouwgebied niet wordt uitgezonderd als zoekgebied voor nieuwe maatschappelijke opgaven, ook daar zal een deel van de oplossing moeten worden gevonden. Ook hier zal een goede afweging moeten worden gemaakt onder welke voorwaarden dit is toegestaan in (primair) landbouwgebied.

Gesteld is dat de huidige kaartbeeld nog nader ingetekend moeten gaan worden door de provincie en de desbetreffende gemeente. Van belang daarbij is dat anders dan wat nu op kaart staat het aspect 'schaal' ook van belang is. Er staan nu talloze mini-perceeltjes als 'primair landbouwgebied' op kaart. Dat heeft tot gevolg dat zonder dat het landbouwbedrijfsleven er voordeel bij heeft, ruimtelijke ontwikkelingen in Limburg onnodig beperkter worden. Als voorbeeld: er staan nu nog perceeltjes 'primair landbouwgebied' op kaart te midden van bossen op kaart, terwijl deze ook eventueel geschikt zijn voor aanleg van nieuw bos of andere belangrijke functies.

11.3 Biologische landbouw zorgt voor borging van gebiedsdoelen

De toekomst van de landbouw in Limburg ligt niet in tegenstellingen tussen boeren, maar in het erkennen van verschillen in aanpak, locatie en impact. Biologische boeren werken vanuit principes die gericht zijn op gesloten kringlopen, bodemgezondheid en biodiversiteit. Die keuzes vragen om andere ondersteuning dan in de gangbare praktijk gebruikelijk is.

Daarbij gaat het niet om "meer" geld, maar om gericht beleid dat past bij dit type bedrijven. Zolang extensieve en biologische landbouwsystemen niet de erkenning krijgen die past bij hun maatschappelijke waarde, blijft het speelveld scheef. Perspectief ontstaat als beleid niet uniform is, maar aansluit bij bewezen bijdragen aan publieke doelen.

Wat we nodig hebben is:

- Toegang tot grond in overgangsgebieden voor biologische bedrijven met lagere milieudruk;
- Gerichte investeringsregelingen voor biologische boeren, niet als uitzondering maar als volwaardige route in de landbouwtransitie;
- Langjarige zekerheid in beleid, zodat boeren kunnen bouwen aan bodemkwaliteit, landschap en biodiversiteit.

11.4 Knelpunt opkoop veehouderij – integrale toets nodig

Een knelpunt is dat de grond van mogelijke stoppers nu omgezet kan worden in andere vormen van landbouw die onwenselijk zijn vanwege o.a. de KRW-doelen. Om te voorkomen dat opgekochte veehouderijgronden intensief worden benut voor akkerbouw, zou een aanpassing in het beleid nodig zijn. Bijvoorbeeld:

- Het opnemen van een herbestemmingsbeperking na opkoop;

11.5 Grasland is niet altijd de heilige graal

Dat blijvend en kruidenrijk grasland een belangrijke rol kan vervullen en blijft vervullen in relatie tot waterbeheer, klimaatadaptatie en natuurwaarden wordt onderschreven. Maar wij pleiten ervoor om ook alternatieve teeltsystemen serieus mee te wegen. Wij constateren namelijk dat de focus op grasland als dé dominante oplossingsrichting te beperkt is, zeker in het licht van bredere maatschappelijke opgaven rond klimaat, biodiversiteit en duurzame voedselproductie.

Er bestaan namelijk alternatieve teeltsystemen die minstens gelijkwaardig of zelfs superieur zijn aan grasland op het gebied van:

- Waterberging en –infiltratie;
- Erosiebestrijding (met name op hellingen);
- Koolstofopslag
- Biodiversiteitsversterking, én;
- Voedselzekerheid voor mensen in plaats van vee.

Wij doelen hierbij met name op agroforestry en voedselbossen: meerjarige, natuur inclusieve teeltsystemen die bomen, struiken en eventueel veehouderij op ecologisch doordachte wijze combineren. Deze systemen:

- Bevorderen diepe wortelstructuren en organische stofopbouw, wat leidt tot betere bodembinding en waterregulatie dan conventioneel grasland;
- Dragen bij aan een robuuster en klimaatbestendig landschap, met minder afhankelijkheid van externe inputs;
- Versterken de biodiversiteit op en rond agrarische percelen aanzienlijk;
- Bieden ruimte voor menselijke voedselproductie met hoge ecologische en economische waarde (noten, vruchten, biomassa, kleinvee).
- Kunnen (deels) gecombineerd worden met grasland.

H12 Economie

12.1 MAA: duur in publieke middelen, beperkt in maatschappelijke meerwaarde, schadelijk voor klimaat en leefmilieu

De POVI-tekst onderstreept het strategische belang van MAA voor Limburg op het gebied van logistiek, toerisme en innovatie. Tegelijkertijd vereist zo'n positie een stevige maatschappelijke onderbouwing. De afgelopen twee Maatschappelijke Kosten Baten Analyses (MKBA's) (2021 en 2022) bieden hiervoor belangrijke reflectiepunten die in de huidige beleidslijn niet of onvoldoende terugkomen. De beleidslijn rond MAA lijkt vooral gericht op het behouden van een luchthavenfunctie, met duurzaamheid als voorwaarde, maar onvoldoende onderbouwd door de uitkomsten van de MKBA's en de structurele trends in de sector.

De huidige koers (met afname van passagiersvluchten en overheveling van vracht van Schiphol) is zo ongeveer het worst-case scenario van de MKBA's aangezien de baten voor het vrachtverkeer vooral buiten de provincie landen en de hinder binnen de provincie landt. Hier rept de POVI met geen woord over. Willen we echt een toekomstbestendige en maatschappelijk verantwoorde koers varen, dan vraagt dat om:

- Een herwaardering van het businessmodel op basis van reële baten en kosten;
- Een eerlijke weging van alternatieve invullingen van het luchthaventerrein;

- En een veel kritischere toetsing van innovatiebeloftes zoals e-aviation.

Anders dreigt MAA een kostbaar compromis te worden: duur in publieke middelen, beperkt in maatschappelijke meerwaarde, en onvoldoende toekomstgericht in het licht van klimaat en ruimtegebruik. MAA sluiten levert ontwikkelruimte op voor de vele ruimtelijke opgaven.

12.2 Industrierrein Zevenellen

We maken ons grote zorgen over het feit dat industrierrein Zevenellen in de ontwerp POVI niet wordt benoemd als bedrijventerrein van provinciaal belang, terwijl vergelijkbare – of zelfs minder omvattende – terreinen wél nadrukkelijk zijn opgenomen met duidelijke beleidsmatige kaders, ambities en waarborgen. Zevenellen is geen klein bedrijventerreintje. Het gaat om een grootschalige herontwikkeling in een gebied waar de leefomgeving al zwaar onder druk staat. Denk aan:

- De nabijheid van kwetsbare natuurgebieden zoals het Leudal en het Roerdal;
- De mogelijke vestiging van zware industrie (hoge milieucategorieën);
- Toename van verkeer, stikstofuitstoot, geluidsbelasting en risico's voor waterkwaliteit en bodem;
- De cumulatieve druk op een toch al kwetsbaar ecosysteem en leefmilieu.

Juist de schaalgrootte en impact van deze ontwikkelingen maken dit tot een typische opgave die niet alleen lokaal, maar bovenlokaal én provinciaal sturing vereist. In de POVI zijn locaties als Chemelot, Greenport Venlo, Maastricht Aachen Airport (MAA) en de beoogde Einstein Telescoop aangemerkt als strategische werklocaties. Diezelfde sturing ontbreekt nu volledig voor Zevenellen. In de praktijk betekent dit dat ontwikkelingen van forse omvang zich daar kunnen voordoen zonder duidelijke provinciale toets of visie. En dat gemeenten met de gevolgen komen te zitten, terwijl de ruimteclaims, milieudruk en gevolgen voor de natuur en leefomgeving regionaal zijn. Dit creëert niet alleen bestuurlijke willekeur, maar ondermijnt ook het vertrouwen dat leefomgeving, gezondheid en biodiversiteit in Limburg écht beschermd worden.

Doordat Zevenellen niet als terrein van provinciaal belang is aangemerkt, ontbreekt:

- Een toetsingskader voor milieu en gezondheid (zoals voor Chemelot);
- Een visie op aansluiting bij infrastructuur (zoals bij Greenport Venlo);
- Een beoordeling van energievraag en netcapaciteit (zoals bij MAA);
- En bovenal: een gebiedsgerichte aanpak om de effecten op natuur, landschap en leefomgeving te beperken of te compenseren.

Hierdoor ontstaat het risico dat Zevenellen zich in stilte ontwikkelt tot een zwaarbelast bedrijventerrein, zonder dat de provincie vooraf duidelijke grenzen heeft gesteld of sturingsinstrumenten inzet.

Wat we nodig hebben is:

1. Zevenellen alsnog expliciet aan te wijzen als terrein van provinciaal belang, met vergelijkbare beleidsmatige aandacht en richting als voor Chemelot, Greenport Venlo of MAA;

2. Toetsbare kaders op te nemen in de POVI over welke functies hier (niet) passen, welke milieunormen leidend zijn en hoe omgegaan wordt met ecologische druk op omliggende Natura 2000-gebieden;

Gebiedsgerichte coördinatie te organiseren, zodat ontwikkeling van Zevenellen alleen plaatsvindt met heldere afspraken tussen provincie, gemeente, waterschap, natuurorganisaties en bewoners.

12.3 Verdozing

De provincie kiest in de POVI voor een duidelijke voorkeursvolgorde (“behoefte-bestaand-uitbreiding-nieuw”) en een rem op grootschalige terreinen (>5 ha), met als doel zorgvuldig ruimtegebruik en het tegengaan van verdozing. Toch blijft er spanning tussen beleidsambitie en praktijk. Hoewel verdichting en herstructurering als uitgangspunt worden genomen, blijkt dat deze potentie in de praktijk nog onvoldoende wordt benut.

De mogelijkheid tot ontheffing van de 5 ha-regel op basis van “regionale meerwaarde” is volgens ons te ruim geformuleerd, waardoor alsnog ruimte ontstaat voor grootschalige logistieke ontwikkelingen met landschappelijke impact. Voorbeeld in de gemeente Venlo, in Belfeld dat er een nieuwe vergunning net onder de 5ha grens wordt aangevraagd.

De extra ruimtebehoefte tot 2035 wordt geschat op 900–1.000 ha, maar daarvan kan al circa 600 ha worden ingevuld via bestaande voorraad en intensivering. Het restant van 300–375 ha is relatief beperkt, zeker gezien de gestelde beleidsdoelen. Toch blijft de nadruk liggen op uitbreidingslocaties.

De ruimtebehoefte wordt vooral toegeschreven aan het MKB, maar deze is minder gebaat bij grootschalige nieuwe terreinen, en juist geholpen door goede bereikbaarheid, multifunctioneel ruimtegebruik en herontwikkeling van bestaande kavels. Het risico bestaat dat het MKB als legitimatie dient voor ruimtelijke claims van grootschalige (logistieke) functies.

H13 Vrijetijdseconomie

13.1 De grenzen van het landschap (en leefbaarheid) zijn bereikt

Voor een bloeiende vrijetijdseconomie is naast een goede ruimtelijke kwaliteit, aantrekkelijke steden en een goede bereikbaarheid, een mooi landschap van belang. Dat kenmerkende Limburgse landschap dreigt, met name in Zuid-Limburg, door toenemende (verblijfs)recreatiedruk verloren te gaan. Verstedelijking van het open gebied is een bekend probleem.

Ook de natuur en leefbaarheid voor inwoners staat onder druk. Dit is een provinciaal belang en maakt provinciale kaders noodzakelijk. De tekst van de concept POVI ademt te veel gemeentelijke autonomie op dit punt. Er worden slechts op gemeentelijke schaal gemaakte onderbouwingen gevraagd, terwijl het bij uitstek om bovenlokale effecten gaat. Uit een uitvraag van de Natuur en Milieufederatie aan de aangesloten organisaties blijkt bijvoorbeeld dat pakweg 15 campings op de nominatie staan om huisjespark te worden. Hoewel elk initiatief op gemeentelijk niveau misschien verdedigbaar lijkt, is het totaal onacceptabel vanuit het perspectief van landschap, natuur en leefbaarheid.

Mede daarom dient vestiging en uitbreiding van verblijfsrecreatie in de groenblauwe mantel eenzelfde status te hebben als die in de primaire landbouwgebieden, vestiging 'nee' en uitbreiding 'nee, tenzij'.

Er wordt gesteld dat de voorzieningen voor vrijetijdseconomie meer ruimte nodig hebben. Wij zijn van mening dat gekozen dient te worden voor het verhogen van de kwaliteit van het aanbod. Een kwantitatieve uitbreiding van het aanbod mag niet leiden tot verdringing en leegstand, niet bijdragen aan de verdere verstedelijking van het landschap en per saldo niet leiden tot een vergroting van de recreatieve druk op het heuvelland. Een stand-still van het aantal verblijfsdagen is zeer gewenst.

Het is positief dat ongewenste ontwikkelingen deels worden uitgesloten. Toch staan er nog te veel uitzonderingen en vage voorwaarden in die toch nog tot zeer ongewenste situaties kunnen leiden. Bijvoorbeeld:

- Uitponding: De opgenomen uitzonderingsclausule – waarbij gemeenten met centrale beslissingsbevoegdheid alsnog uitponding kunnen toestaan – is risicovol en ongewenst. Dit moet geschrapt worden.
- Strikte voorwaarden voor tijdelijke huisvesting: *In de praktijk worden termijnen (10 jaar) verlengd. Zorg dat na deze termijn geen uitzonderingen meer mogelijk zijn en zorg voor een concretisering van het percentage (voorstel: minimaal 50% of het merendeel) van de inkomsten dat gebruikt wordt voor de revitalisering of sanering van het verblijf of natuurontwikkeling na afloop.*

Wij missen een duidelijke passage over toezicht en handhaving van de regels aangaande verblijfsrecreatie. Nu worden plannen voor nieuwe huisjesparken vaak beargumenteerd omdat deze een “verbetering” vormen, maar dat is dan ten opzichte van een situatie waar in strijd met de regels wildgroei is ontstaan. Hiermee wordt slecht gedrag beloond. Wij verzoeken u toe te voegen dat veranderingen in het aanbod van verblijfsrecreatie alleen in overweging worden genomen door de provincie, als de gemeente heeft aangetoond de handhaving op orde te hebben, en illegaal gebruik is beëindigd.

Tot slot

Wij vertrouwen erop dat u onze zienswijze zorgvuldig zult meewegen bij uw besluitvorming. Wij zien uit naar een positieve reactie en hopen dat onze punten bijdragen aan een weloverwogen besluit voor de gezondheid van mens en dier in Limburg.

Met vriendelijke groet,

Namens Stichting Natuur en Milieufederatie Limburg, Stichting Het Limburgs Landschap, Vereniging Natuurmonumenten,

Andrea Bakker

Adjunct Directeur, Natuur en Milieufederatie Limburg

Bijlage 1: Voorstel SMART doelen

Thema	Origineel doel	SMART-formulering (voorstel)
Wonen	Realisatie 29.550 woningen t/m 2030	Uiterlijk in 2030 zijn 29.550 woningen gerealiseerd, waarvan $\geq 90\%$ binnen bestaand stedelijk of kerngebied conform de voorkeursladder; 'Straatje Erbij' alleen in verwevingsgebieden met landschappelijke onderbouwing.
	30-35.000 woningen rond IC-stations	In 2040 zijn 30.000 woningen gerealiseerd rond de 6 IC-stations conform natuurinclusieve en klimaatadaptieve richtlijnen, met minimaal 45% sociale huur.
	Betaalbaarheid verbeteren	In 2030 bestaat $\geq 45\%$ van nieuwbouw uit sociale huur en betaalbare koopwoningen ($< \text{NHG-grens}$), gespreid over stads- én dorpskernen.
Natuur	Completering Natuur Netwerk Limburg (1.300 ha)	In 2027 heeft 1.300 ha NNL een passende inrichting en natuurfunctie gekregen die juridisch vastgelegd zijn, waarbij de situering bij voorkeur in groenblauwe zones en schakels tussen NNN- en Natura 2000-gebieden ligt.
	3.500 ha nieuw bos, 20.000 ha revitalisatie	In 2035 is 3.500 ha nieuw bos aangeplant (inclusief kwaliteitseisen bossenstrategie en klimaatadaptatie) en is 20.000 ha bos heringericht met biodiversiteitstoename $\geq 10\%$.
	Herstel hydrologie Natura 2000	In 2027 zijn alle hydrologische randvoorwaarden voor Natura 2000-herstel gerealiseerd volgens beheerplannen.
	30% natuurherstel VHR in 2030	In 2030 is 30% van de verslechterde VHR-leefgebieden ecologisch hersteld, met prioriteit in NNN en buffers rondom Natura 2000.
	Toename groenblauwe dooradering	In 2030 is de groenblauwe dooradering (GBDA) provinciedekkend tot 10% toegenomen, inclusief 300 km landschapselementen in landbouw- en overgangsgebieden.

Thema	Origineel doel	SMART-formulering (voorstel)
Landbouw	Bieden perspectief landbouwbedrijven	In 2030 heeft $\geq 50\%$ van de landbouwbedrijven in de GBLZ en Verwevingsgebieden een transitieplan richting kringloop-, extensieve of natuurinclusieve landbouw.
	Herinvulling agrarische bebouwing	In 2030 is 30% van de VAB's herbestemd, in lijn met de gebiedswaarden (binnen NNN prioriteit voor natuureducatie, verwevingsgebieden richting boerderijwinkels of gemeenschapsvoorzieningen of wonen).
Water	Verbetering waterkwaliteit en grondwater	In 2027 voldoen alle KRW-waterlichamen aan chemisch/ecologisch normen; grondwaterstand op PWP-niveau.
	Vermindering nutriëntenbelasting	In 2030 is de landbouw gerelateerde nitraatbelasting met 15% gedaald t.o.v. 2020, met extra maatregelen in GBLZ.
	Nieuwe drinkwaterwinningen	In 2030 zijn 3 zoeklocaties aangewezen voor drinkwaterwinning, elk met ≥ 100 m beschermingszone met planologische bescherming tegen ruimtelijke externe druk.
Water & Bodem sturend	Grondwaterbeschermingsgebieden vergroten	In 2027 zijn alle kwetsbare winningen voorzien van actuele, juridische beschermingszones in de verordening van minimaal 100 jaar.
	Gebiedsgericht toepassen in bebouwde omgeving	Vanaf 2026 is toepassing verplicht bij alle nieuwe ontwikkelingen $>0,5$ ha, met aantoonbare klimaatadaptieve maatregelen.
	Klimaatbestendige inrichting landelijk gebied	In 2030 is 60% van het landelijk gebied (vooral groenblauwe landbouwzones) ingericht volgens klimaatrobuuste principes.
	Beter vasthouden water bij droogte	In 2030 is 1.000 ha natte natuur en 300 km greppels of buffers aangelegd, met prioriteit in beekdalen.

Thema	Origineel doel	SMART-formulering (voorstel)
Energie & circulaire economie	Nieuwe energie-infrastructuur ruimtelijk inpassen	Vanaf 2025 100% van grootschalige infra binnen energieclusters, getoetst op ecologie en gezondheid.
	Transitie naar circulaire economie	In 2030 is primair grondstofgebruik met 50% verminderd (t.o.v. 2016) en 20% van bedrijventerreinen circulair ingericht.
Gezondheid & veiligheid	3 kton ammoniakreductie	In 2030 is 3 kton ammoniak gereduceerd t.o.v. 2020.
	Wateroverlast Maas en regionale wateren	In 2027 zijn alle risicolocaties voorzien van maatregelen passend bij klimaat-T100-norm.
	Acceptabel geluidsniveau	In 2030 ligt geluid langs $\geq 90\%$ provinciale wegen < 55 dB Lden, bij overschrijding plan van aanpak verplicht.
	Leefbaarheid steden en dorpen	Bescherming van leefomgeving uiterlijk 2040 conform gezondheidskundige advies waarden.